

SOM-undersökningen i Västsverige 1994

ANNA RÖNSTRÖM

För tredje året i rad har SOM-institutet genomfört en opinionsstudie i Västsverige, en studie som kallas Väst-SOM. SOM står för de ämnen som behandlas i studien - Samhälle, Opinion och Massmedia. SOM-institutet är ett samarbete mellan tre institutioner vid Göteborgs universitet, Förvaltningshögskolan, Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation. SOM-institutet administrerar och ansvarar för undersökningarna, publiceringen av SOM-rapporterna samt ett antal seminarier som ges varje år. Varje höst genomförs två stora opinionsundersökningar, en nationell, kallad Riks-SOM och en västsvensk, kallad Väst-SOM. Den första nationella opinionsundersökningen genomfördes 1986 och Väst-SOM gjordes för första gången 1992. Väst-SOM har samma uppläggning som Riks-SOM och formuläret innehåller frågor om politik, samhällsfrågor, offentlig service, massmedia, miljö och en mängd bakgrundsfrågor. Syftet med Väst-SOM är att belysa opinionen i Västsverige, speciellt i förhållande till den nationella opinionen, samt att i framtiden har möjlighet till jämförelse över tid.

Fältarbetet i Väst-SOM genomfördes av Långedrag Informationskonsult AB (Linfab) i Göteborg. I undersökningen ingick också frågor som inte ställdes i SOM-institutets regi, utan som tillhörde en annan undersökning, Göteborgs Media. Göteborgs Media är ett samarbete mellan ett antal externa deltagare; Göteborgs-Posten, Göteborgs kommun, Västnytt och City 107. Deras frågor har SOM-institutet inte tillgång till och de redovisas inte i denna publikation. Det rör sig om frågorna 7, 10, 12-16 (Göteborgs-Posten), frågorna 36-38 (Göteborgs kommun), frågorna 51-53 (Västnytt) och frågorna 56-60 (City 107). Vid de tre institutionerna som utgör SOM-institutet finns ett antal forskningsprojekt som medverkar i SOM-undersökningen. Det är deras resultat som redovisas i föreliggande publikation. De två tidigare Väst-SOM-undersökningarna har också resulterat i SOM-rapporter, Västsvensk opinion och Västsverige i fokus. Detta metodkapitel är upplagt på samma sätt som metodkapitlen i de tidigare böckerna för att underlätta jämförelser.

Population och urval

Väst-SOM 1994 har samma urval som de två tidigare Väst-SOM-undersökningarna och även samma som Riks-SOM-undersökningarna. SOM arbetar med ett OSU, ett obundet slumpmässigt urval, på 2 800 personer i åldrarna 15-80 år. Människor bosatta i Sverige är inkluderade i urvalet, alltså även utländska medborgare bosatta i Sverige finns med. I Riks-SOM har utländska medborgare inte alltid varit inkluderade och för att göra samtliga SOM-undersökningar jämförbara kan det vara nödvändigt att exkludera utländska medborgare. Väst-SOM begränsar sitt urval till Göteborg och 11 kranskommuner, Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

Frågeformuläret

Frågorna utarbetades i samarbete mellan de olika forskningsprogrammen och SOM-institutet. Formuläret finns som bilaga i denna publikation. Frågeformuläret innehåller 25 sidor med 89 frågor. Många frågor var uppdelade i delfrågor, vilket gjorde att svarspersonerna fick göra runt 530 ställningstaganden. En del frågor skulle dock endast besvaras av vissa personer, till exempel boende i Göteborgs kommun eller personer som lyssnar på City 107. Därför fick många svarspersoner göra betydligt färre ställningstaganden. Formuläret var indelat i sex sammanhållna frågeblock:

| | | |
|----------|----------------|----------------------|
| Frågorna | 1-19 och 51-60 | Massmedia |
| Frågorna | 20-35 | Politik och samhälle |
| Frågorna | 36-45 | Göteborgs kommun |
| Frågorna | 46-50 | Trafik och miljö |
| Frågorna | 61-71 | Fritid och boende |
| Frågorna | 72-89 | Bakgrundsfrågor |

De allra flesta frågorna var ställda med fasta svarsalternativ och därigenom lättbesvarade. Ett fåtal frågor var däremot öppna, svarspersonen fick alltså svara helt fritt. De frågor som ställdes med öppna svarsalternativ var vilken tidning svarspersonen prenumererade på (fråga 1), vilka samhällsfrågor eller problem man tyckte var de viktigaste i sin kommun (fråga 22), vilket serviceområde man vill att kommunen skall satsa mer på, respektive vilket område man vill att kommunen skall minska på (fråga 31 respektive 32), vilken stadsdelsnämnd man tillhör (ställdes endast till göteborgare, fråga 39), om

man känner till namnet på någon programledare i City 107 samt om man känner till någon av City 107:s utomhussändningar (fråga 57 och fråga 58), vilket favoritlag man har i fotboll (fråga 63), vilken kommun man bor i (fråga 67), yrke (fråga 78) samt eventuellt bilnehav (fråga 87).

Undersökningsplanen och genomförandet

Fältarbetet för Väst-SOM 1994 har följt samma mönster som tidigare SOM-undersökningar. Långedrag Informationskonsult AB i Göteborg genomförde fältarbetet i 1994 års Väst-SOM. Fältarbetet påbörjades tidigare än vad det gjort de tidigare åren, eftersom det var angeläget att få in så många svar som möjligt före folkomröstningen till EU. Den 17 oktober sändes alltså det första utskicket till de 2 800 personer som ingick i urvalet. De fick då ett frågeformulär, ett följebrev, en informationsbroschyr samt ett frankerat svarskuvert. Bara några dagar senare, den 20 oktober, skickades ett påminnelsekort till samtliga i urvalet. På kortet stod ett tack till dem som redan skickat in sina svar och en uppmaning till dem som inte gjort det ännu att försöka besvara formuläret så fort som möjligt. En vecka efter påminnelsekortet, skickades den första påminnelsen ut. Den bestod av en ny enkät, ett följebrev samt ett frankerat svarskuvert. Tre veckor efter det första utskicket påbörjades telefonpåminnelserna. Efter det skickades nya enkäter endast till personer som sagt att de vill svara på enkäten samt till personer som inte gick att få tag på per telefon. Ytterligare två större utskick gjordes efter det att telefonpåminnelserna påbörjats, den 17 november och den 1 december. I båda utskicken fick svarspersonerna ett nytt formulär, ett följebrev samt ett frankerat svarskuvert. Fältarbetet avslutades officiellt den 9 januari, men ytterligare ett formulär kom in i februari.

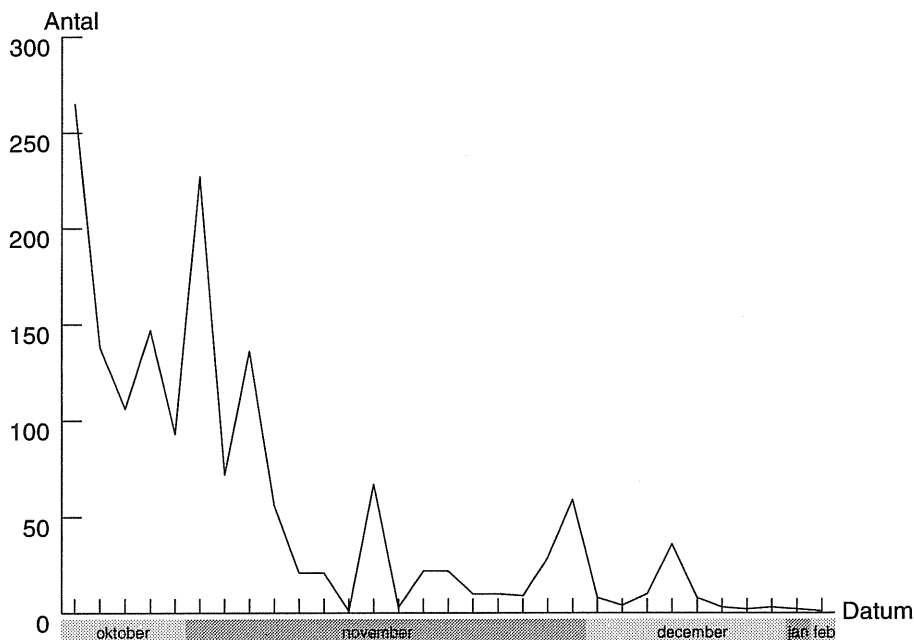
Fältarbetet såg alltså ut som följer:

- måndag 17 oktober.
Utskick av enkät, följebrev, broschyr och svarskuvert
- torsdag 20 oktober.
Utskick av påminnelsekort
- torsdag 27 oktober.
Utskick av första påminnelsen - enkät, följebrev och svarskuvert
- onsdag 9 november.
Telefonpåminnelserna påbörjas och pågår kontinuerligt under resten av fältarbetet. Påminnelser skickas i fortsättningen endast ut till personer som uppger att de vill svara samt till dem man inte får tag på per telefon.

- torsdag 17 november.
Utskick av andra påminnelsen - enkät, följebrev och svarskuvert
- torsdag 1 december.
Utskick av tredje påminnelsen - enkät, följebrev och svarskuvert
- måndag 9 januari 1995.
Fältarbetet avslutas

Svaren strömmade in i ungefär samma mönster som föregående år. Merparten av svaren kommer in under de två första veckorna. Över 75 procent av alla svar som skulle komma in, anlände under de första två veckorna. Många svarar redan på första utskicket, också med hjälp av påminnelsekortet. Första påminnelseutskicket gav resultat under den första veckan i november, då en stor del enkäter inkom. Telefonpåminnelserna och de andra två utskicken gav också de synbara effekter, om än i mindre skala. I figur 1 redovisas inflödet av enkäter.

Figur 1. Inflödet av enkäter i Väst-SOM 1994.



Svarsfrekvens och bortfall

En svarsfrekvens på mellan 65 och 75 procent är det vanliga när det gäller samhällsvetenskapliga undersökningar av den typ som Väst-SOM är (Kratz, 1990; Ohlsson, 1986; Severinsson, 1990). Svarsfrekvensen är beroende av geografiskt område och av vilken typ av människor svarspersonerna är. SOM-institutets nationella undersökningar har genom åren haft en svarsfrekvens på mellan 66 och 71 procent. Den västsvenska undersökningen, Väst-SOM, har inte haft en fullt så hög svarsfrekvens. Första gången den genomfördes blev svarsfrekvensen 60,5 procent, 1993 landade den på 60 procent och 1994, tredje gången den genomfördes svarade 60,3 procent av urvalspersonerna. Den västsvenska undersökningen har en del försvårande omständigheter. Ungefär halva populationen bor i Göteborg, och det är oftast svårare att få människor i storstad-sområden att besvara enkäter av detta slag (Ohlsson, 1986). Göteborg och andra stora städer har också en större del utländska medborgare än mindre städer. Personer med utländsk härkomst svarar ofta i mindre utsträckning än svenskar.

Från det ursprungliga urvalet har 161 personer bortdefinierats som naturligt bortfall. I det naturliga bortfallet ingår personer som flyttat från regionen, personer med okänd adress samt personer som arbetar eller studerar utomlands eller är bortresta en längre tid. Vidare ingår också personer som är alltför sjuka eller handikappade för att svara på enkäten samt människor som på grund av läs- och skrivsvårigheter eller bristande kunskaper om det svenska språket inte kunde besvara formuläret. Nettourvalet blir då 2639 personer och 1048 av dem svarade inte på formuläret av andra anledningar. 1591 svarspersoner skickade in en ifylld enkät. Det gör en svarsfrekvens på 60,3 procent.

Svarsfrekvenser i grupper

I tabell 2 redovisas hur svarsfrekvensen ser ut i olika grupper. I tabellen görs även en jämförelse mellan de tre åren som Väst-SOM-undersökningen genomförts. Det är ingen skillnad alls på svarsbenägenheten mellan män och kvinnor i 1994 års undersökning. Inte heller i någon av de tidigare Väst-SOM-undersökningarna har det varit någon skillnad mellan män och kvinnor när det gäller att besvara enkäten.

Tabell 2. Svartsandelar i olika grupper för Väst-SOM 1992, Väst-SOM 1993 och Väst-SOM 1994.

| | Väst-SOM 1992 | Väst-SOM 1993 | Väst-SOM 1994 |
|---------------|------------------|------------------|------------------|
| Kön | | | |
| Män | 60 | 60 | 60 |
| Kvinnor | 61 | 59 | 60 |
| Ålder | | | |
| 15-19 år | 61 | 67 | 68 |
| 20-29 år | 56 | 58 | 58 |
| 30-39 år | 61 | 57 | 55 |
| 40-49 år | 56 | 56 | 59 |
| 50-59 år | 62 | 61 | 65 |
| 60-80 år | 67 | 64 | 63 |
| Kommun | | | |
| Ale | 67 | 62 | 55 |
| Göteborg | 58 | 59 | 58 |
| Härryda | 64 | 64 | 58 |
| Kungsbacka | 63 | 58 | 54 |
| Kungälv | 70 | 67 | 72 |
| Lerum | 67 | 66 | 64 |
| Lilla Edet | 55 | 68 | 63 |
| Möndal | 54 | 57 | 69 |
| Partille | 65 | 55 | 68 |
| Stenungsund | 64 | 60 | 72 |
| Tjörn | 51 | 62 | 48 |
| Öckerö | 73 | 62 | 60 |

Det är stora skillnader i svarsbenägenheten mellan de olika kommuner som medverkar i Väst-SOM. Det är dock svårt att urskilja något mönster över de tre åren som undersökningen genomförts. Man kan se att Kungälv och Lerum har svarat bra alla tre åren samt att Göteborg har en dålig svarsfrekvens. I övrigt har det hoppat lite från år till år och ett eventuellt mönster kanske syns först efter ytterligare några år.

När det gäller svarsbenägenheten i olika åldersgrupper är det lite lättare att se ett mönster. Det stämmer också överens med erfarenheten från den nationella SOM-undersökningen. De äldsta åldersgrupperna, 50-59 år och 60-80 år svarar i hög utsträckning. Likaså bland de yngsta, 15-19 år svarar en stor del på formuläret. Åldersgrupperna 20-49 år är relativt obenägna att svara. Människor i de åldrarna har ju en annan livssituation än de som äldre och de som är

yngre. I tabell 3 finns en jämförelse mellan olika åldersgruppers fördelning i undersökningen. Jämförelsen görs mellan urvalet, de som faktiskt svarade och hur det ser ut i verkligheten i Västsverige.

Tabell 3. Åldersgruppernas fördelning i Väst-SOM 1992, Väst-SOM 1993 och Väst-SOM 1994 i jämförelse med Västsverige totalt.

| | Väst-SOM 1992 | | Väst-SOM 1993 | | Väst-SOM 1994 | | Västsverige totalt |
|--------------------|------------------|------|------------------|------|------------------|------|-----------------------|
| | urval | svar | urval | svar | urval | svar | |
| 15-29 år | 27 | 25 | 28 | 27 | 27 | 27 | 28 |
| 30-49 år | 38 | 37 | 37 | 36 | 37 | 36 | 37 |
| 50-64 år | 19 | 21 | 19 | 21 | 20 | 22 | 19 |
| 65-80 år | 16 | 17 | 16 | 17 | 16 | 15 | 16 |
| | 100 | 100 | 100 | 101 | 100 | 100 | 100 |
| Antal svarande | 1603 | | 1586 | | 1591 | | |

Internbortfall

I undersökningar av den typ som Väst-SOM är brukar man tala om två olika typer av bortfall. Det externa bortfallet är helt enkelt de personer som inte besvarar enkäten. Det interna bortfallet är när en person som besvarat enkäten hoppar över någon fråga i formuläret. Det är alltså ett rent kvantitativt mått på hur väl formulären är ifyllda. Varje fråga brukar ha ett bortfall på ungefär två procent. Det är gemensamt för samtliga SOM-undersökningar, både de nationella och de västsvenska. Det finns dock vissa frågor som fler än två procent hoppade över i 1994 års Väst-SOM-undersökning. Frågorna är av två typer. Dels rör det sig om frågor som kan kännas svåra eller komplicerade, dels om frågor som är av mer personlig karaktär. Bland frågor som kan kännas svåra hittar vi till exempel en bedömningsfråga om EU (fråga 27) som fick 6 procent bortfall samt frågorna 31 och 32, som handlar om vilket serviceområde kommunen i första hand skall satsa på respektive minska på. De frågorna fick 12 respektive 23 procent bortfall. De frågor som där man skall betygsätta vissa politiker i Göteborg (fråga 44) samt bedöma vissa politikernas egenskaper (fråga 45) hade också de ett större internbortfall än genomsnittet. Fråga 44 hade ett internbortfall på 5,5 och på fråga 45 gick bortfallet upp till hela 15 respektive 20 procent. Många av bakgrundsfrågorna är av den karaktären att en del personer kan uppleva dem som alltför personliga. Frågor som gäller inkomst, facklig tillhörighet och subjektiv klasstillhörighet har alla runt 8 pro-

cents internbortfall. Vidare har de frågor som rör partisympati (fråga 23) och vilket parti man röstade på i riksdagsval respektive kommunalval (fråga 89) valde många (runt 10 procent) att hoppa över. En del frågor fick relativt stort internbortfall på grund av att människor låtit bli att svara, trots att de egentligen borde ha svarat "nej". Det är frågor som rör om någon anhörig utnyttjar vissa kommunala tjänster (fråga 29) och om man läser någon extratidning förutom sin ordinarie morgontidning (fråga 8).

Bakgrundsvariabler

Avslutningsvis kan vi i tabell 4 jämföra hur fördelningen i Väst-SOM-undersökningen 1994 ser ut i vissa bakgrundsvariabler. I tabellen finns en jämförelse mellan Väst-SOM 1992, Väst-SOM 1993 och Väst-SOM 1994. När det gäller vissa variabler finns också den offentliga statistiken av hur det ser ut i Västsverige redovisad. Vi kan se att där det finns möjlighet till jämförelse är Väst-SOM mycket representativ. Det är inga större skillnader i fördelningen mellan män och kvinnor, olika åldersgrupper eller om man arbetar hel- eller deltid, om man ser på Västsverige totalt och SOM-undersökningen. Möjligtvis är gruppen 50-75-åringar något överrepresenterad, men inte så att det påverkar kvaliteten i undersökningen. När det gäller facktillhörighet och inom vilken sektor man arbetar är det något skevt i fördelningen. Statligt anställda svarar i lite för hög utsträckning medan privat anställda svarar lite för "dåligt". Följaktligen är SACO-anslutna överrepresenterade och LO-anslutna underrepresenterade i undersökningen. Gruppen förvärvsarbetande har minskat något, medan de som har beredskapsarbete blir fler. Klasstillhörighet ser ut att vara stabilt över åren.

Tabell 4. Jämförelse mellan bakgrundsvariabler i Väst-SOM 1992, Väst-SOM 1993, Väst-SOM 1994 och samtliga västsvenskar.

| | Väst-SOM 1992 | Väst-SOM 1993 | Väst-SOM 1994 | Samtliga västsvenskar |
|--------------|------------------|------------------|------------------|--------------------------|
| Kön | | | | |
| Män | 50 | 51 | 51 | 49 |
| Kvinnor | 50 | 49 | 49 | 51 |
| Ålder | | | | |
| 15-29 år | 26 | 27 | 27 | 28 |
| 30-49 år | 36 | 36 | 36 | 38 |
| 50-75 år | 34 | 34 | 34 | 30 |
| 76-80 år | 4 | 3 | 3 | 4 |

Forts. på sid. 9

Tabell 4 forts.

| | Väst-SOM 1992 | Väst-SOM 1993 | Väst-SOM 1994 | Samtliga västsvenskar |
|---------------------------|------------------|------------------|------------------|--------------------------|
| Arbetstid | | | | |
| Heltid | 80 | 80 | 80 | 80 |
| Deltid | 20 | 20 | 20 | 20 |
| Sektor | | | | |
| Statlig | 14 | 12 | 13 | 8 |
| Kommunal | 28 | 30 | 28 | 26 |
| Privat | 58 | 61 | 59 | 66 |
| Facktillhörighet | | | | |
| LO | 49 | 48 | 49 | 58 |
| TCO | 38 | 38 | 37 | 33 |
| SACO | 13 | 14 | 14 | 9 |
| Sysselsättning | | | | |
| Förvärvsarbete | 57 | 57 | 55 | |
| Beredskapsarbete | 1 | 0 | 2 | |
| AMS-utbildning | 1 | 1 | 0 | |
| Arbetslös | 5 | 6 | 6 | |
| Ålderspensionär | 17 | 16 | 16 | |
| Förtidspensionär | 4 | 4 | 5 | |
| Hemarbetande | 2 | 3 | 2 | |
| Studerande | 13 | 13 | 14 | |
| Yrkesgrupp | | | | |
| Tjänsteman | 32 | 31 | 29 | |
| Tjm arbetsledande | 16 | 16 | 15 | |
| Tjm företagsledande | 2 | 3 | 4 | |
| Arbetare | 35 | 37 | 37 | |
| Arb arbetsledande | 6 | 5 | 6 | |
| Egenanställd arbetare | 1 | 2 | 1 | |
| Jordbruk ingen anst | 0 | 0 | 0 | |
| Jordbruk anställda | 0 | 0 | 0 | |
| Företagare ingen anst | 4 | 3 | 3 | |
| Företagare 1-9 anst | 3 | 3 | 3 | |
| Företagare 10- anst | 1 | 1 | 1 | |
| Klasstillhörighet | | | | |
| Arbetarfamilj | 39 | 39 | 41 | |
| Jordbrukarfamilj | 1 | 1 | 1 | |
| Tjänstemannafamilj | 33 | 32 | 31 | |
| Högre tjm/ak.familj | 17 | 18 | 17 | |
| Egen företagarfamilj | 9 | 10 | 9 | |
| Politiskt intresse | | | | |
| Mycket intresserad | 15 | 12 | 12 | |
| Ganska intresserad | 45 | 44 | 45 | |
| Inte särskilt intr | 32 | 36 | 37 | |
| Inte alls intresserad | 6 | 8 | 6 | |

Referenser

- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsundersökning. Arbetsrapport nr 3.* Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan.* Rapport nr 12. Göteborgs: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet
- Rönström, Anna (1993) 'SOM-undersökningen 1992. Genomförande och utfall' sid 191-206 i Holmberg och Weibull (red.), *Perspektiv på krisen. SOM-rapport nr 9.* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet
- Rönström, Anna (1993) 'SOM:s undersökning i Västsverige 1992. Genomförande och utfall' sid 207-220 i Nilsson (red.), *Västsvensk opinion. SOM-rapport nr 10.* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Rönström, Anna (1994) 'SOM-undersökningen i Västsverige 1993. Genomförande och tillförlitlighet' sid 133-146 i Nilsson, Lennart (red), *Västsverige i fokus. SOM-rapport nr 12.* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Severinsson, Ronny (1990) *Tidningsläsning i Södermanland. Arbetsrapport nr 2.* Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Statistiska Centralbyrån, Befolkningsstatistik del 3, 1992
- Statistiska Centralbyrån, Folk- och bostadsräkningen 1990 del 5
- Statistisk Årsbok 1993